

MIHAI VITEAZUL ȘI ROMÂNII DIN TRANSILVANIA. ASPECTE DE "POLITICĂ" CONFESIONALĂ

FLORIN PINTESCU

"Nu se poate înțelege nimic din istoria lui Mihai Viteazul, dacă nu ținem seama de aceste note sufletești: lupta lui în primul rând pentru ideea creștină, pornită din adâncul sufletului lui, care i-a înarmat brațul pentru toate îndrăznelile și l-a făcut să ceară țării și lui însuși jertfe ce păreau de neîndurat, conștiința unei misiuni pentru Ortodoxie, cavalerismul de boier și oștean pus în slujba acestei lupte"¹, nota marele medievist P. P. Panaitescu, în monografia sa din 1936.

O analiză succintă a realităților politice și confesionale din Transilvania sec. al XVI-lea este indispensabilă pentru înțelegerea acțiunilor cu tentă confesională ale domnului român, acțiuni vizând acest Principat.

În secolul al XVI-lea Transilvania își schimbă statutul politic, din 1541 devenind principat autonom sub suzeranitatea turcească. Gh. Brătianu arată că suzeranitatea otomană a plasat Transilvania într-o situație analoagă celei a Moldovei și Țării Românești, întărind legăturile dintre cele trei țări, accentuând o nouă orientare politică².

Pe plan religios, în această perioadă, Transilvania este cuprinsă de vârtejul luptelor confesionale generate de Reformă și Contrareformă. Aceste frământări confesionale vor modifica structurile sociale și politice ale Principatului. Structura politică și confesională a Transilvaniei era dată de cele trei "natio" politice și cele patru religii "recepte". Prin hotărârile Dietei transilvănene sunt recunoscute "religiile" generate de Reformă. Luteranismul devine religie receptă în 1557-1558, calvinismul în 1564, unitarismul în 1570-1571.

Românii nu erau recunoscuți ca *natio* în sens medieval iar religia ortodoxă era o religie "tolerată". Semnificația trinomului iobag-român-ortodox capătă astfel noi dimensiuni. Românii erau lipsiți de privilegii feudale și nu aveau monopolul practicării comerțului ca maghiarii, respectiv sașii. Crediința era atunci singurul "mijloc de înțelegere, de recunoaștere întru sine"³.

Pătura conducătoare românească (vârfurile ei) trecuse în general la catolicism, apoi la calvinism pentru a putea accede la rangurile nobiliare ce implicau privilegii. N. Iorga și Augustin Bunea au demonstrat cu o argumentație solidă că cel puțin la nivelul ierarhiei preoțești, în regiunile Lugoj, Caransebeș și Făgăraș se poate vorbi de o calvinizare. Pavel Binder a arătat că ideile luteranismului pătrund în ținutul Hunedoarei înainte de 1530 direct din Germania⁴.

Poporul de rând a rezistat foarte bine la încercările de prozelitism lutheran, apoi calvin, datorită tradiționalismului său înăscut. Lipsit însă de o elită care să-l reprezinte și aflat în general sub nivelul de dezvoltare economică și culturală a sașilor, maghiarilor și

seculilor, nu avea nici un cuvânt de spus în conducerea Principatului. Religia a fost atunci singurul liant de legătură ce a menținut coeziunea românească, îndeplinind rolul de "contrafort spiritual" (L. Blaga) al românilor din Transilvania.

Poziția lui Mihai Viteazul față de confesiunea și instituțiile bisericii ortodoxe române din Ardeal a făcut obiectul a numeroase studii, studii care au dat naștere la multe polemici.

Sprijinirea ortodoxiei transilvănene de către Mihai Viteazul a reprezentat continuarea firească a politicii domnilor români de susținere a credinței ortodoxe în Ardeal.

Biserica Țării Românești influențează organizarea confesională a bisericii ortodoxe transilvănene încă de la începuturile domniei lui Mihai Viteazul. În 20 mai 1595 este semnat faimosul tratat prin care domnul muntean devine vasalul lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei. Din delegația munteană semnată a tratatului au făcut parte trei înalți ierarhi: mitropolitul Eftimie și episcopii Teofil de Râmnic și Luca de Buzău. Articolele 12 și 13 ale tratatului prevăd subordonarea suprastructurii confesionale ortodoxe transilvănene celei din Țara Românească⁵.

Art. 12: "Intregul cin bisericesc și mănăstiresc sau al călugărilor, Luminăția Sa îl va lăsa în vechiul obicei și datină, cu tipicul, slujbele și libertățile lor, și își vor putea strânge slobozi veniturile lor obișnuite".

Art. 13: "Și toate parohiile românești aflate în țărilor Luminăției Sale vor sta și ele sub judecata și rânduiala mitropolitului de Târgoviște după așezământul dreptului duhovnicesc și al cinului preoțesc al acestei țări, și-și vor putea strânge slobozi veniturile lor obișnuite".

Peste câteva zile Sigismund va supune lui Ioan de Prislop, mitropolitul Ardealului, bisericile din Făgăraș, "care de sigur, fuseseră mai de mult timp calvinizate"⁶. În actul de numire din 20 martie 1585, Ioan de Prislop are în subordinea sa "toate bisericile românești din Ardeal și părțile ungurești, afară de unele biserici, peste care, după învoirea noastră păstorește vlădica Spiridon, care e și dânsul român"⁷. N. Iorga arăta că Spiridon păstorea "părțile din nord-vestul Ardealului și cele din părțile ungurești învecinate cu ele"⁸.

Tratatul din 20 mai 1595 a suscitat numeroase polemici între prelații ortodoksi și uniți. Plecând de la articolele din tratat ce vizează chestiuni religioase Augustin Bunea a ajuns la concluzia că nu a existat în Ardeal un mitropolit până la Mihai Viteazul. "Așadar între anii 1585-1589 erau în Transilvania și Ungaria numai doi episcopi (Spiridon și Ioan de Prislop, n.n.) între care erau împărțite toate bisericile românești din Transilvania și din părțile ungurești anexate la Ardeal. Dacă pe atunci ar fi existat un <<mitropolit>> românesc, el ar fi fost un arhiepiscop fără arhidieceză, ceea ce este absurd"⁹.

"Dacă sub mitropolii Belgradului s-ar fi aflat mai mulți episcopi sufragani atunci am vedea măcar pe unul dintre acești episcopi înălțându-se la treapta arhiepiscopicească și mitropolitană, iar pe mitropolit nu l-am vedea alergând la București ca să se sfințească căci l-ar fi putut sfinți și episcopii săi de acasă"¹⁰.

"Dacă luăm în mână decretul principilor ardeleni, prin care au numit pe mitropolii Belgradului, vedem, că nici unul dintre acești arhieri nu este numit mitropolit ci numai episcop și superintendent"¹¹.

Mircea Păcurariu a încercat să combată ultima ipoteză citată arătând că "... în actele medievale latine emise în Transilvania nu apare termenul de mitropolit - necunoscut în biserica apuseană - ci numai cel de <<episcop>> chiar și atunci când era vorba de un mitropolit ortodox"¹². Aprecierea sa poate fi ușor combătută prin citarea controversatului

document dat de Matei Corvin în 1479, document în care apare numit un "*Iovanichik Metropolitanus Nandoralbensis*"¹³. Acest document vine să demonstreze că termenul de mitropolit era folosit în diploma maghiară încă din sec. al XV-lea. Credem că este foarte puțin probabil faptul ca secretarii cancelariei transilvănene, la aproape un secol după redactarea acestui document să nu cunoască termenul de mitropolit și, în concluzie, să nu-l folosească pentru desemnarea unei realități ecleziastice ortodoxe. Încheiem seria aprecierilor prelaților uniți cu privire la originea mitropoliei în Transilvania cu o apreciere a aceluiași Augustin Bunea: "Existența unui mitropolit adevărat în sensul canonic al cuvântului pe timpul acela nu se poate admite nici din motivul că prin tratatul încheiat la 20 mai 1595 între Mihai Viteazul și Sigismund Bathory toate bisericile din Ardeal au fost puse sub "jurisdicțiunea și dispozițiunea" mitropolitului din Târgoviște, ceea ce nu s-ar fi întâmplat, dacă în Ardeal ar fi existat un mitropolit, căci nimenea nu poate supune pe un mitropolit adevărat altui mitropolit, fără a nesocoti canoanele bisericii"¹⁴.

Dimpotrivă, prelații ortodoxi consideră că în Transilvania nu numai că a existat o mitropolie anterioară domniei lui Mihai Viteazul, dar aceasta a fost chiar independentă de cea din Muntenia.

Ștefan Meteș îl consideră pe episcopul Eftimie (numit de Ștefan Bathory printr-un document din 12 septembrie 1572) "cel dintâi mitropolit al românilor din Țara Ardealului și părțile ungurești cu reședința la Bălgrad sau Alba Iulia"¹⁵.

Mircea Păcurariu în studiul său *Inceputurile Mitropoliei Transilvaniei* a încercat să acrediteze ideea autocefaliei acestei mitropolii¹⁶. În aceeași lucrare se susține că "Biserica din Transilvania exercita singură cele trei ramuri ale puterii bisericești: învățătoarească, sfințitoare (sacramentală) și cârmuitoare (jurisdicțională). Nu există nici un act din care să rezulte vreo subordonare a bisericii românești din Transilvania față de mitropolia Ungrovlahiei sau față de o autoritate bisericească din afară"¹⁷.

Păstrăm unele rezerve față de aceste afirmații: exercitarea puterii învățătoarești; - instrucția livrescă a preoților români de țară era nulă sau aproape nulă⁻¹⁸; exercitarea puterii sfințitoare (sacramentale); - înșiși capii bisericii erau sfințiți în afara Transilvaniei. Dreptul canonic prevede că hirotonirea unui arhieru (episcop sau mitropolit) se face în biserica ortodoxă de cel puțin doi arhieri¹⁹. M. Păcurariu afirmă că "Un mitropolit transilvănean nou ales nu putea fi hirotonit la Alba Iulia, din moment ce în Transilvania mai există un singur episcop, la Vad, eparhie ce și-a încetat existența la sfârșitul secolului al XVII-lea"²⁰.

Însă în acest caz dreptul de sfințire se reducea doar asupra clerului inferior. Puterea "cârmuitoare" a bisericii ortodoxe transilvănene a fost însă categoric îngreunată de imixtiunea principilor transilvăneni: "... teritoriul episcopilor de Silvaș, respectiv Bălgrad și din Vad, începând din anul 1574 până în anul 1628 nu a fost statornic, ci a crescut ori s-a micșorat după capriciul principilor, și după hărnicia episcopilor respectivi, dar în așa fel, încât dacă creștea teritoriul episcopiei Silvașului scădea teritoriul episcopiei Vadului..."²¹. La începutul secolului al XVII-lea vom întâlni un caz paradoxal: episcopul de Vad are o putere mai mare decât superiorul său, mitropolitul de Bălgrad. La 23 septembrie 1605 Ștefan Bocskay numește pe Spiridon - episcop de Vad, nu numai ca episcop peste bisericile din comitatele Turda, Cluj, Dăbâca, Solnocul Interior, Solnocul de Mijloc și Crasna, ci și ca inspector superior (*supremus superintendentis*) peste toate bisericile din Ardeal și

părțile ungurești, însă să nu incomodeze sau să împiedice în funcțiunea sa pe episcopul Bălgradului (*ita tamen, ut ne alter alteri incomodet et impediatur*)²².

Dincolo de polemicele dintre istoricii uniți și ortodoxi un lucru este sigur: prin tratatul din 20 mai 1595 bisericii muntene i se recunoaște **de jure** dreptul de a conduce viața confesională a românilor din Ardeal. Cu ocazia unei vizite la Alba Iulia (30 decembrie 1596) Mihai Viteazul va obține dreptul de construire a unei biserici de rit ortodox în acest oraș. Biserica având hramul Sf. Treimi, exista deja în 1597, când este îngropat acolo boierul Danciu din Brâncoveni, solul lui Mihai Viteazul trimis la Alba Iulia.

Augustin Bunea, N. Iorga, P. P. Panaitescu au susținut că Mihai Viteazul a fost întemeietorul mitropoliei ortodoxe din Alba Iulia. Opinia taberei adverse, reprezentată în general de istorici prelați ortodoxi, este astfel sintetizată de Mircea Păcurariu: "Mihai Viteazul a ctitorit numai catedrala mitropolitană, pe când instituția mitropolitană era cu mult mai veche"²³, autorul reactualizând și teoria din sec. al XIX-lea a fraților Pușcariu (însușită și de T. V. Păcățian) potrivit căreia sediul mitropoliei ortodoxe române în Transilvania a fost fluctuant, în funcție de evenimente.

Ilustrul cercetător al istoriei ortodoxismului românesc consideră că scaunul mitropolitan ortodox din Transilvania a parcurs itinerariul: Feleac (înainte de 1488), Prislop (după 1451, ipotetic), Geoagiu, Lancrăm, Alba Iulia²⁴. În sprijinul acestei teorii sunt aduse documente interne - nici un document nu pomeneste numele de mitropolie sau mitropolit - sau însemnări de pe cărți bisericești.

Datorită documentației lacunare existente teoria distinsului teolog din Sibiu permite probabil - singura reconstituire logică posibilă a istoriei instituției ecleziastice a românilor din Transilvania. Sfera logicului însă nu se intersectează cu sfera realului în mod obligatoriu.

Teoria lui Mircea Păcurariu ar prezenta un exemplu straniu în lumea ortodoxă sau catolică: în interval de un secol mitropolia să-și schimbe sediul de patru ori (acest fapt ar prezenta și o notă discordantă față de statornicia și tradiționalismul ortodoxiei). Adăugăm și faptul că în Transilvania nu existau în secolul al XVI-lea condițiile obiective pentru activitatea unei mitropolii ortodoxe. Nu exista forța economică necesară susținerii activității unei mitropolii, instituție ce presupunea un oarecare fast și bogăție. Nu există danii ale nobililor români ortodoxi, danii de pământuri sau donații în bani și obiecte din aur sau argint, necesare pentru întreținerea slujbașilor mitropoliei.

Prinsă la mijloc în lupta dintre o *ecclesia militans* (cea catolică) care își asigura forța spadei - sprijinul regatului apostolic maghiar și o biserică ascetică tradiționalistă (cea ortodoxă) sprijinită de Bizanțul muribund și principatele extracarpătice - uneori vasale Ungariei - suprastructura religioasă a românilor din Transilvania nu s-a putut consolida, consolidându-se în schimb trăirea autentic ortodoxă. **Ortodoxia în Transilvania s-a păstrat prin DUH, nu prin instituții.**

Credem că aprecierile lui A. Bunea și N. Iorga sunt cele corecte și nu vedem cum expunerea istoriei noastre ecleziastice ar suferi vreo scădere admitând faptul că până la Mihai Viteazul nu a existat o mitropolie a Ardealului ci doar episcopii.

În 1596 Sigismund Bathory îi dăruiește lui Mihai Viteazul castelul Buia și satele "*Badok, Losard, Kide et Derse in comitatu Doboka existentium...*"²⁵, sate confiscate de la nobilul rebel Alexandru Kendi. Cu aceste sate viteazul domn își va înzestra mănăstirea din Alba Iulia. Clădirea mănăstirii va rămâne în picioare până la începutul secolului al XVIII-lea

când va fi dăruită cu ocazia construirii noi cetăți. În planul noii cetăți aprobat de Eugeniu de Savoia, cele două biserici românești nu mai apar²⁶.

"Desigur de la ctitorul ei, Mihai Viteazul își ia început acea danie de 6.000 denari pe care mitropolia îi primea în fiecare an de la domnii români până la Unirea cu Roma²⁷, aprecia Ștefan Meteș.

Până de curând în istoriografia română i se atribuia lui Mihai Viteazul și acțiunea de sprijinire a Ortodoxiei românești din ținuturile Transilvaniei stăpânite de împărat - înainte de 1599 - prin numirea egumenului de Tismana, Serghie, ca episcop de Muncaci. Șt. Meteș, P. P. Panaitescu, M. Păcurariu au propus 1597 ca an al numirii egumenului Serghie în scaunul episcopal de Muncaci. Studiul lui Ovidiu Ghitta a clarificat această problemă. Autorul crede că numirea nu a putut să se producă decât în intervalul dintre intrarea victorioasă a lui Mihai în Ardeal și mijlocul lui 1600, când relațiile cu imperialii se deteriorează²⁸. Ovidiu Ghitta a arătat faptul că Serghie nu putea fi numit egumen în 1597, deoarece un document intern din Tara Românească îl menționează la 9 septembrie 1598 ca fiind încă egumen de Tismana²⁹.

N. Iorga și Andrei Pippidi au propus ca probabilă pentru numirea lui Serghie perioada iunie-septembrie 1600³⁰.

Ne alăturăm părerii lui O. Ghitta datorită faptului că o numire a episcopului Serghie în intervalul iunie-septembrie 1600 ne apare ca improbabilă, deoarece relațiile lui Mihai Viteazul cu împăratul se deteriorează simțitor iar domnitorul român și-ar fi îngreunat poziția cerând atunci confirmarea unui episcop ortodox într-o posesiune aparținând unui stat catolic.

Numirea episcopului Serghie (a păstorit până în 1614) nu a fost un act izolat ci a reprezentat o verigă într-un lanț de acțiuni ce vizau sprijinirea ortodoxiei răsăritene din Polonia.

Datorită apropierii geografice a Muncaciului de Polonia, voievodului român i se oferea un excelent prilej de a semăna disensiuni în regat cu ajutorul propagandei ortodoxe, pentru a frâna acțiunea cancelarului Zamoyski îndreptată împotriva sa. De altfel, partidul ortodox din Polonia, condus de cneazul Constantin Vasile de Ostrog l-a sprijinit constant pe Mihai Viteazul. Domnul român a încercat să joace cartea ortodoxiei în Polonia, pentru ca în urma disensiunilor inevitabile create să aibă timp să-și consolideze stăpânirea în cele trei țări române. Contemporanii poloni ai lui Mihai Viteazul au priceput intențiile sale: "Dușman al bisericii catolice, simula apărarea religiei sale, ca să-și împlinească planurile de a atrage de partea lui neamul rutenilor, mare și războinic, care este de aceeași credință cu dânsul"³¹. Iezuitul Petre Skarga recunoștea că "schismaticii (ortodoxii din Polonia) îl divinizau (pe Mihai) ca pe un Mesia și pregăteau ruina bisericii catolice"³².

Încercarea de a crea greutăți Poloniei prin intermediul propagandei confesionale rămâne o frumoasă exemplificare a caracterului și acțiunilor lui Mihai Viteazul, acest domnitor care "vrea să jongleze cu întreaga lume"³³, după cum se exprima Zamoyski, marele său dușman.

În ceea ce privește soarta bisericii ortodoxe din Ardeal, viitorul domn s-a ocupat și de soarta celor mai umiliți slujitori ai ei: preoții români de țară, ce aveau o situație materială cu puțin diferită de cea a iobagilor. Într-un articol al Dietei ținută la Alba Iulia la 28 iulie 1600, se specifică: "În ceea ce privește a doua dorință a Măriei Tale, ca preoții români, în

persoana lor, să nu poată fi siliți de nimeni la robotă, am respectat și în această privință dorința Măriei Tale și am hotărât ca preoții să fie scutiți pretutindenea, în persoana lor de astfel de slujbe"³⁴.

Am fi înclinați să socotim dorința sus-amintită a lui Mihai ca fiind doar poziția unui **domn ortodox** într-un ev mediu eminent religios. Dar când constatăm că Mihai a intervenit și în favoarea țăranilor români, cerând aceleași Diete să le acorde drept de pășunat în hotarul satelor ungurești și săsești, în epoca în care țărnimea nu reprezenta nimic din punct de vedere social și politic, vedem că aceasta este și poziția unui **domn român** ce a încercat să îmbunătățească soarta celor având același neam, limbă și credință cu el.

Subtila apreciere a lui Ion Toderașcu vine să întărească spusele noastre: "Faptul că Mihai Viteazul a sprijinit biserica ortodoxă din Transilvania are o semnificație aparte, și nu numai religioasă. Este, în această atitudine, și o dovadă a conștiinței unității de neam. Pentru că ... în epoca feudală conștiința de neam, de limbă și confesiune religioasă erau inseparabile"³⁵.

În planul acțiunilor concrete se pot distinge două direcții în politica de sprijinire a ortodoxiei dusă de Mihai Viteazul:

- a) Preocuparea pentru construcția de biserici.
- b) Folosirea elementului clerical pentru scopurile sale politice.

Sunt considerate drept ctitorii sigure ale lui Mihai Viteazul bisericile din Ocna Sibiului, Târgu Mureș, Făgăraș și Râmneț³⁶. Mircea Păcurariu consideră că ctitorirea bisericii din Lușârdea nu poate fi atribuită lui Mihai Viteazul din lipsa izvoarelor sigure³⁷. Biserica din Ocna Sibiu este ridicată sub îngrijirea vistiernicului Vasile. După căderea lui Mihai Viteazul, mai precis în 1609, românii sunt siliți să răscumpere biserica de la dărâmare, plătind o taxă în folosul bisericii calvinești a ungarilor³⁸.

Se vorbește și despre o biserică din Făgăraș ridicată de Mihai Viteazul, ce a dăinuit puțină vreme. Acest lucru îl cunoaștem dintr-un act dat de Gabriel Bethleem către căpitanul Mihail Gyulai la 1 martie 1617, prin care-i dăruia un loc la marginea de miazăzi a cetății Făgăraș, unde fusese zidită biserica lui Mihai Vodă³⁹.

Pe baza mărturiei preotului Gavril Nemeș din 1809, care a scris o istorie a bisericii reformate din Tg. Mureș s-a conchis că Mihai Viteazul a transformat o cameră a școlii reformate într-o biserică⁴⁰. În acest caz credem că mai potrivită ar fi denumirea de capelă. Gavril Nemeș nu ne oferă nici o trimitere documentară, iar informația este cu două secole post eveniment, astfel că N. Sulică a combătut această ipoteză⁴¹. Lui Mihai Viteazul i s-a atribuit și zidirea mănăstirii din Râmneț: "O informație târzie anume un raport al protopopului Ighian din 1826 notează că Mihai Viteazul a zidit biserica mănăstirii cu tot ce-i în jur de ea"⁴². Această informație târzie trezește cum e și firesc, suspiciuni.

S-ar părea că putem socoti drept sigure, bazându-ne pe documente, ctitorii ale lui Mihai Viteazul bisericile din Ocna Sibiului, Făgăraș și bineînțeles, catedrala mitropolitană din Alba Iulia.

Facem aici observația că Mihai Viteazul, în cele aproximativ zece luni (noiembrie 1599-septembrie 1600) cât a domnit în Ardeal, nu ar fi putut construi cinci biserici (Ocna Sibiu, Făgăraș, Tg. Mureș, Râmneț, Lușârdea). Timpul avut la dispoziție a fost prea scurt, apoi intervenea problema finanțării acestor construcții. Mihai Viteazul a fost foarte

strâmtorat financiar, neavând cu ce plăti oștenii nemulțumiți. Scrisorile sale către curtea de la Viena sau Praga sunt pline de cereri disperate de bani. E greu de presupus că principele român ar fi "risipit" banii pentru construcția de biserici, rămânându-i oștenii neplătiți. Credem că aici a intervenit influența tradiției care face să se atribuie marilor personalități o multitudine de construcții când lipsește localizarea exactă în timp. (A se vedea cazul lui Ștefan cel Mare în Moldova unde tradiția populară i-a atribuit ctitorirea unui număr mare de mănăstiri și biserici, ce depășește numărul real al ctitoriilor ștefaniene).

Firește, ar putea fi luată în calcul și ipoteza că Mihai Viteazul ar fi putut începe ctitorirea așezămintelor religioase mai sus pomenite înainte de 1599. Această ipoteză nu poate fi însă susținută deocamdată pe bază de documente.

Nu putem încheia aprecierile despre activitatea ctitoricească a lui Mihai Viteazul în Ardeal fără a vorbi despre biserica românească Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului. Preoții de aici aveau o situație privilegiată, fiind trimiși de conducerea sașilor în Țările Române, pentru a mijloci relații comerciale. Preoții din Șchei aveau în frunte un protopop, ce avea în subordine nouă preoți din satele din Țara Bârsei. Preoții se hirotoneau în Țara Românească iar mitropolitul de Târgoviște avea jurisdicție ierarhică asupra lor⁴³. Voievozii români au făcut numeroase danii asupra acestei biserici. Chiar în 1594, Aron Vodă a donat 12.000 aspri⁴⁴. Biserica Sf. Nicolae din Șchei a primit din partea lui Mihai Viteazul un acoperământ de catifea roșie, așezat pe strana în care a stat el. După căderea sa a fost luat și așezat pe altarul bisericii lutherane din Brașov⁴⁵. Portretul lui Mihai Viteazul din această biserică a fost renovat în 1694 de zugravul Radu⁴⁶.

Biserica Sf. Nicolae din Șchei s-a bucurat de atenția specială a lui Mihai Viteazul, care trimite, "încă înainte de cucerirea Ardealului pe preotul Neagoslav din Tg. de Floci, ca ajutor al protopopului Brașovului Mihai. Acest protopop a luat parte la solia brașovenilor cu judele săsesc, care a întâmpinat pe Mihai Viteazul în oraș, când venea cu oastea din Țara Românească. (...) Pe preotul Neagoslav îl găsim după moartea lui Mihai, scriind dania lui Nicolae Pătrașcu către biserica Sf. Nicolae din Șchei. În danie se spune: <<De mult a avut usârdie și obeaștanie (făgăduială), părintele nostru, răposatul Mihail voievod, împreună cu noi către Sf. Biserică de în Șcheai, de lângă cetatea Brașovului>>"⁴⁷.

În mod straniu, biserica din Șchei s-a bucurat de atenția deosebită a sașilor brașoveni: Sfatul brașovean a contribuit în 1583 la împodobirea cu icoane a bisericii din Șchei. Jurisdicția clericală, ce ținea de competența episcopului ortodox, era respectată de sfatul orășenesc⁴⁸.

Încheiem aprecierile despre activitatea ctitoricească a lui Mihai Viteazul în Ardeal cu o informație stranie furnizată de un raport al lui Unverzagt către arhiducele Maximilian din 22 februarie 1600: "Și-a chemat soția și fiul la el, la Alba Iulia, acolo construiește o biserică"⁴⁹. Dacă informația este adevărată nu se poate ști despre ce biserică era vorba deoarece catedrala mitropolitană exista deja în 1597. Credem că informația se referă la eventualele reparații efectuate catedralei de către domnitor.

În ceea ce privește al doilea aspect al politicii religioase a domnului român în Ardeal - folosirea clericilor pentru scopuri politice - avem câteva mărturii documentare care nu lasă loc îndoielilor.

Cronicarii maghiari au considerat că Mihai Viteazul a folosit călugării români pentru a incita pe români la revoltă și pentru a culege informațiile necesare în vederea cuceririi

Ardealului. Cronicarul Wolfgang Bethlem în *De rebus hungaricis* spune: "Se credea chiar că prin călugării săi Mihai ațâțase în ascuns, înainte de intrarea sa în Țară (Ardeal) pe toți țărani români să ucidă pe nobili"⁵¹. Szamosközy Istvan este și mai categoric: "Toate lucrurile le-a făcut cu ajutorul călugărilor români, aceștia i-au fost iscoadele"⁵¹.

Intr-o scrisoare datată 18 ianuarie 1600 Gh. Basta îi scria lui Mihai Szekeley: "Aflu de altminteri că valahul își trimite preoții prin toate satele de la hotare pe unde locuiește neamul său, care lucru îmi dă nu puține bănuieli că pune ceva la cale..."⁵².

Dimitrie Napragyi arăta într-un memoriu către împărat că biserica "schismatică" din Alba Iulia întuneca privirea catedralei sale episcopale și că în interiorul bisericii erau adăpostiți călugări din Țara Românească și Moldova, călugări care culegeau în taină informații politice, întorcându-se apoi cu ele în țările lor⁵³. Hotărârea Dietei din Letzfalva (25 oct 1600) este revelatoare în această privință: "Fiindcă stricăciunea și pericolul nostru de acum a venit din cele două țări române...nici un popă românesc să nu poată intra niciodată din cele două țări române. Iară călugării de tot să fie proscriși în toată țara"⁵⁴. De altfel, în Evul Mediu folosirea ca spioni a preoților și călugărilor era o practică obișnuită.

Politica de protejare a ortodoxiei în Transilvania nu putea să-i aducă domnului român nici un avantaj de natură materială, ci doar ură și suspiciune din partea adeptilor religiilor "recepte". Putem conchide că protejarea religiei ortodoxe a avut o motivație pur transcendentală, religioasă. Cu atât mai mult se cuvine să subliniem faptul că prin protejarea religiei ortodoxe Mihai Viteazul proteja credința celor mai umiliți locuitori ai Transilvaniei, într-un ev mediu în care clasele conducătoare practicau o solidarizare socială dincolo de etnie, naționalul fiind inclus - în cel mai fericit caz - în social și confesional.

Letopisețul Cantacuzinesc notează lapidar: "Căci era ajutor creștinilor și sta tare ca un viteaz bun pentru ei, cât făcuse pe turci de tremura de frica lui"⁵⁵. Această apreciere reprezintă chintesența atitudinii lui Mihai Viteazul față de lumea creștină și față de credința creștină.

NOTE

1 P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 108.

2 G. I. Brătianu, *Les assemblées d'etats et les roumains en Transylvanie*, în *RER*, XIII-XIV, Paris, 1947, p. 137.

3 N. Iorga, *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*, în vol. *Studii asupra evului mediu românesc*, volum îngrijit de Ș. Papacostea, București, 1984, p. 368.

4 Pavel Binder, *Inceputurile Reformei din Transilvania și românii din Hunedoara*, în *LR*, nr. 3/1971, p. 273-275.

5 *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, vol. 1, București, 1982, p. 95.

6 N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. 1, București 1928, p. 222.

7 *Ibidem*.

- 8 *Ibidem*.
- 9 Augustin Bunea, *Ierarchia Românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaș, 1904, p. 18.
- 10 *Ibidem*, p. 11.
- 11 *Ibidem*.
- 12 Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993, p. 118.
- 13 Augustin Bunea, *op. cit.*, p. 135.
- 14 Idem, *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaș, 1903, p. 317.
- 15 Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, vol. 1, Sibiu, 1935, p. 95.
- 16 Mircea Păcurariu, *Inceputurile Mitropoliei Transilvaniei*, București, 1980, p. 116.
- 17 *Ibidem*.
- 18 Vezi pe larg Petru Filimon, *Protestantismul și românii din Ardeal. Combaterea unei teorii uniate*, Arad, 1948, p. 13 și 21; Imre Revesz, *La Reforme et les roumains de Transylvanie*, în "Archivum Europae Centro-Orientalis" tom. 3, fasc. 4, Budapeșt, 1937, p. 289-291.
- 19 M. Păcurariu, *Inceputurile Mitropoliei...*, p. 115.
- 20 *Ibidem*.
- 21 Augustin Bunea, *Ierarchia...*, p. 28.
- 22 *Ibidem*, p. 32.
- 23 M. Păcurariu, *Inceputurile Mitropoliei...*, p. 119.
- 24 *Ibidem*, p. 122.
- 25 Andrei Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. 1, *Acte și scrisori, (1596-1599)*, București, 1932, p. 28.
- 26 Gheorghe Anghel, *Biserica din Maieri și Mitropolia lui Mihai Viteazul din Alba Iulia*, în SAI, nr. 9/1967, p. 227.
- 27 Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 174-175.
- 28 Ovidiu Ghitta, *Un colaborator al lui Mihai Viteazul - episcopul Serghie*, în AIINC, tom. XXVII, 1985-1986, p. 378.
- 29 *Ibidem*, p. 377.
- 30 *Ibidem*, p. 377, nota 16.
- 31 Apud P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, p. 193.
- 32 *Ibidem*.
- 33 *Ibidem*.
- 34 *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. 1, p. 540-541.
- 35 Ion Toderașcu, *Mihai Viteazul și conștiința unității etnice a românilor*, în MMS, nr. 4-6/1981, p. 223.
- 36 Nicolae Șerbănescu, *Mănăstiri și biserici ctitorite de Mihai Viteazul*, în MO, nr. 10-12/1977, p. 702-703.
- 37 Mircea Păcurariu, *Mihai Viteazul și biserica ortodoxă românească din Transilvania*, în MO, nr. 5-6/1975, p. 354.
- 38 Ștefan Meteș, *op. cit.*, p. 179-180.
- 39 Mircea Păcurariu, *Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 141.
- 40 Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 702.

- 41 N. Sulică, *Relațiile lui Mihai Viteazul cu orașul Târgu-Mureș*, în "Șoimii", nr. 9-10/1929, *passim*.
- 42 Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 55.
- 43 Idem, *Istoria bisericii...*, vol. 1, p. 106-107.
- 44 Vezi hrisovul de danie în Sterie Stinghe, *Istoria bisericii Șcheilor Brașovului*, Brașov, Tipografia Ciurcu, 1899, p. 173-175.
- 45 Mircea Păcurariu, *Mihai Viteazul și biserica ortodoxă românească...*, p. 354.
- 46 Marius Porumb, *Mihai Viteazul ocrotitor al artei și culturii în Transilvania*, în "Potaisa - Studii și comunicări", 1980, p. 202.
- 47 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 179-180.
- 48 Ludwig Binder, *Contribuția lui Ioan Honterus la reforma din Transilvania*, în MA, nr. 4-6/1979, p. 362.
- 49 *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. 5, *Mărturii*, București, 1980, p. 247.
- 50 Apud Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești...*, p. LXXXI.
- 51 Ioachim Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români*, Cluj, 1928, p. 129.
- 52 *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. 5, p. 221.
- 53 Mircea Păcurariu, *Legăturile bisericii ortodoxe...*, p. 132.
- 54 Ștefan Meteș, *Istoria bisericii...*, p. 132.
- 55 *Istoria Țării Românești (1293-1690). Letopisețul cantacuzinesc*, București, 1960, p. 82.

MIHAI VITEAZUL (MICHAEL THE BRAVE) AND THE ROMANIANS OF TRANSYLVANIA.

SOME ASPECTS OF CONFESSIONAL "POLICY"

SUMMARY

The short period (November 1599 - September 1600) in which Mihai Viteazul ruled over Transylvania represents a veritable *caesura* in the medieval history of that Principality. It was the only instance when a prince practising a "tolerated" religion (Orthodoxy) tried to improve the material condition of Romanian Orthodox priests and to emulate the building of churches for the Orthodox faithful. Supporting Romanian Orthodoxy in Transylvania had no immediate motivation at a practical level for by so doing Mihai Viteazul was not obtaining anything back (except for hatred from the Hungarian and German nobility); in those times the Romanians of Transylvania had no economic, political or military power.

We therefore draw the conclusion that the Romanian prince's motivation in pursuing a policy of support towards Transylvania Orthodox was strictly of a spiritual, i.e. other-world, nature: he was in communion of faith, kinship and language with people whose status he defended.